

Recenzia

Janusz Mariański: *Kościół katolicki w Polsce w kontekście społecznym. Studium socjologiczne (Katolícka cirkev v Poľsku v sociálnom kontexte. Sociologická štúdia)*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2018, 282 s. ISBN 978-83-01-19701-8.

Sociológovia náboženstva skúmajú a analyzujú rôzne otázky spojené s náboženstvom a religiozitou. Hoci v súčasnej dobe sa ich pozornosť čoraz častejšie obracia na nové náboženské hnutia a prúdy, nové formy religiozity či spirituality s fundamentalistickým, eklektickým alebo privátnym charakterom, nechýbajú ani štúdie o premenách v rámci tradičných cirkví. Práve tejto problematike sa venuje najnovšia kniha známeho poľského sociológa a teológa Janusza Mariańskiego pod názvom *Katolícka cirkev v Poľsku v sociálnom kontexte. Sociologická štúdia (Kościół katolicki w Polsce w kontekście społecznym. Studium socjologiczne)*. Autor tohto diela sa venuje najmä sociológii náboženstva a morálky, ale aj katolíckej sociálnej náuke – z jeho autorskej dielne doposiaľ vyšlo 60 obširných monografií a viac ako 1000 vedeckých štúdií.

Prvú vec, ktorú si možno všimnúť, je venovanie recenzovanej monografie. Bola dedikovaná pamäti profesora Władysława Piwowarského – známeho poľského sociológa náboženstva, ktorý sa okrem mnohých iných tém z oblasti sociológie náboženstva osobitne venoval problematike Katolíckej cirkvi a jej premien v rámci Poľska, Európy i sveta. V tomto kontexte je symbolické, že ešte pred obsahom a úvodom opisovanej knihy nachádzame nasledovný citát z diela tohto profesora: „*Začaté premeny v Cirkvi v poľskej spoločnosti ešte nevela hovoria o základnej tendencii premien. S istotou nenastane taký intenzívny rozklad ľudovej Cirkvi, aký už má svoje miesto v západných spoločnostiach. S istotou to nebude ‚ostrovná Cirkev‘, vzhľadom na silné národné tradície v poľskej spoločnosti a historické zakorenenie tejto Cirkvi na celonárodnej úrovni. Skôr možno očakávať, že Cirkev v Poľsku bude smerovať k nejakej podobe Cirkvi volby, čo znamená nárast náboženského povedomia a pocitu príslušnosti k náboženským inštitúciám a spoločenstvám*“ (s. 8).

Hoci nikdy nemôžeme s istotou vedieť, čo prinesie budúcnosť, predsa isté tendencie premien na náboženskej scéne súčasného sveta sú

reálne – možno ich empiricky skúmať a analyzovať v rámci konkrétnych teoretických paradigiem. Vo svetle sociologických výskumov možno tvrdiť, že v súčasnej postmodernej spoločnosti *sacrum* nezaniká, ale mení svoje miesto. Rôzne formy religiozity, resp. spirituality sa rozvíjajú mimo alebo na hranici inštitucionálnych cirkví. Hovorí sa dokonca o istej revolúcii spirituality – o opätovnom „začarovaní sveta“. Dopyt po istých formách religiozity, resp. spirituality neklesá – niektorí sociológovia náboženstva dokonca hovoria o odvrátení sekularizačného trendu a oslabení „viery v nenáboženskú budúcnosť“. Načrtnuté procesy komunikujú najmä o individualizácii a subjektivizácii náboženskej viery, čo má bezpochyby veľký vplyv aj na jestvovanie a činnosť náboženských inštitúcií – okrem iných aj Katolíckej cirkvi.

Autor opisovanej monografie zdôrazňuje, že cirkev nie je izolovaná od sociálneho prostredia, v ktorom jestvuje a rozvíja svoju činnosť – spájajú ju s ním početné a silné väzby a interakcie (cirkev v sociálnom kontexte). Vnímanie a hodnotenie pozície i roly cirkvi v náboženskom a sociálnom živote predstavujú pre sociológiu náboženstva významnú výskumnú výzvu. Obzvlášť dôležitá je diagnóza premien náboženskej a sociálnej autority cirkvi. V načrtnutom kontexte sa možno pýtať: Aká je pozícia a rola Katolíckej cirkvi v poľskej spoločnosti? Aké sú postoje Poliakov (najmä katolíkov) ku Katolíckej cirkvi? Či a v akom zmysle možno hovoriť o postupnej emigrácii katolíkov zo svojej cirkvi? Aký je stupeň sociálnej a náboženskej dôvery Poliakov (najmä katolíkov) v Katolícku cirkev? Ako je vnímané zaangažovanie Katolíckej cirkvi v sociálnych a politických otázkach? Taxatívne vymenované otázky sú len niektoré spomedzi tých, na ktoré sa autor snaží vo svojej knihe odpovedať.

Recenzovaná monografia je po obsírnom predhovore a úvode rozdelená do štyroch kapitol. V prvej z nich sa autor venuje problematike náboženstva a kresťanských cirkví v Európe v procese premien. Týmto spôsobom predstavuje reflexiu o premenách pozície a roly Katolíckej cirkvi v poľskej spoločnosti v širšom – európskom až celosvetovom kontexte. Čitateľ sa konkrétne dozvedá mnoho informácií o situácii náboženstva a cirkvi v tradičných spoločnostiach, o náboženstve a religiozite v sekularizovaných spoločnostiach, o sekularizácii vo svetových rozmeroch, o sekularizácii alebo desekularizácii ako falošnej alternatíve a napokon o pozícii a role kresťanských cirkví v sekularizovaných spoločnostiach Západnej Európy.

Druhá kapitola opisovanej monografie pojednáva o situácii Katolíckej cirkvi v Poľsku vo všeobecnosti. Autor v nej spomína najznámejšie teórie v sociológii náboženstva a najpravdepodobnejšie scenáre premien religiozity v postmodernom svete, ktoré vo väčšej alebo menšej miere vystihujú aj náboženské premeny v poľskej spoločnosti – napr. scenár postupujúcej sekularizácie, scenár náboženskej pluralizácie resp. náboženského trhu, scenár náboženskej individualizácie resp. náboženského eklekticizmu, scenár náboženského fundamentalizmu a scenár náboženskej revitalizácie. Čitateľ sa navyše dozvedá mnoho informácií o Katolíckej cirkvi v Poľsku v procese premien vo všeobecnosti (najmä o premenách náboženských a konfesijných autodeklarácií), ako aj o Katolíckej cirkvi v Poľsku v podmienkach európskej integrácie.

V nasledovnej kapitole sa autor špeciálne venuje náboženskej autorite Katolíckej cirkvi v Poľsku v procese premien. V rámci viacerých podkapitol sa snaží nájsť odpoveď na otázku: Aký je stupeň náboženskej dôvery Poliakov (najmä katolíkov) v Katolícku cirkev? Inými slovami: Nakolko je v poľskej spoločnosti Katolícka cirkev vnímaná ako kompetentná resp. dôveryhodná v náboženských otázkach? Čitateľ sa ponajprv dozvedá mnoho informácií o pojmoch „autorita“ a „náboženská autorita“, ďalej o náboženskej autorite Katolíckej cirkvi v rozmere konfesijnej príslušnosti, o autorite Katolíckej cirkvi v rozmere náboženskej príslušnosti, o akceptácii vieroučných právd v perspektíve náboženskej autority Katolíckej cirkvi, o autorite Katolíckej cirkvi v rozmere realizácie náboženských úkonov a napokon o náboženskej autorite Katolíckej cirkvi v morálnom rozmere (nakolko sú v poľskej spoločnosti katolícke morálne normy akceptované, nakolko spochybňované a nakolko odmietané).

Napokon štvrtá kapitola opisovanej monografie pojednáva o sociálnej autorite Katolíckej cirkvi v povedomí Poliakov. V rámci viacerých podkapitol sa snaží nájsť odpoveď na otázku: Aký je stupeň sociálnej dôvery Poliakov v Katolícku cirkev? Inými slovami: Nakolko je v poľskej spoločnosti Katolícka cirkev vnímaná ako kompetentná resp. dôveryhodná v sociálnych, politických alebo jednoducho verejných otázkach? Čitateľ sa konkrétne dozvedá mnoho informácií o stupni dôvery v Katolícku cirkev v poľskej spoločnosti vo všeobecnosti, o stupni dôvery v Katolícku cirkev v poľskej spoločnosti v politických otázkach, o sociálnych kompetenciách Katolíckej cirkvi v perspektíve Poliakov

a napokon o postojoch Poliakov ku krížom a iným náboženským symbolom vo verejnom priestore.

V závere recenzovanej monografie – po podrobnej analýze viacerých zákutí spojených s premenami pozície a roly Katolíckej cirkvi v poľskej spoločnosti v perspektíve najnovších sociologických výskumov – autor podčiarkuje, že poľský katolicizmus podlieha čoraz väčšej vnútornej fragmentarizácii. Možno hovoriť o rôznych stupňoch identifikácie katolíkov so „svojou cirkvou“. Katolícka cirkev už nie je v stave podriaďiť si svojich členov „zhora“ – prostredníctvom rôznych nariadení, príkazov alebo zákazov. Na „náboženskom trhu“ postmoderného sveta musí konfrontovať svoju náboženskú ponuku s inými. O tom i mnohom inom je kniha pod názvom *Katolícka cirkev v Poľsku v sociálnom kontexte. Sociologická štúdia* z autorskej dielne Janusza Mariańskiego, ktorú touto recenziou dávam do pozornosti slovenskej verejnosti, a zároveň vrele odporúčam.

doc. PhDr. Ondrej Štefaňak, PhD.